

MIROLJUB NA VALPOVŠTINI*

ZDENKO SAMARŽIJA
Muzej Valpovštine
Valpovo

Josipu Temunoviću, koji sada prijateljuje s Lajčom Budanovićem i u miru čita Miroljubovu poeziju.

Nježnom dječaku je majka pri odlasku u gimnaziju šapnula: "Vladaj se dobro, Franco, i nikad ne zaboravi da te je bunjevačka majka rodila i odgojila."

UVOD

Arhivi rimokatoličkih župa na Valpovštini¹, kao i arhiva Muzeja Valpovštine, a još više arhivi pojedinih obitelji s Valpovštine² (i onih koji su potekli s Valpovštine³), obi-

¹ Osobito su važni župni arhivi u Donjem Mihojcu, Veliškovcima, Harkanovcima i Valpovu, gdje je Miroljub bio kapelan ili župnik. Osim župnoga arhiva, u Veliškovcima se nalazi i arhiva donjomiholjačkoga dekanata Pečuške biskupije.

Z. Samaržija, *Župe današnjeg valpovačkog i donjomiholjačkog dekanata do 1781. godine*, Glas Slavonije, feljton srpanj - kolovoz 1999.; Z. Samaržija, *Harkanovci - župna crkva Snježne Gospe*, Harkanovci, 1999.; Z. Samaržija, *Vrela i literatura o Valpovštini*, Valpovački godišnjak 5, Valpovo, 2000.

² Na primjer, arhiv obitelji Sigrist, arhiv obitelji Najman.

³ Nasljednici Adolfine Barč i Krešimira Mifke, koji je desetljećima bio najbolji prijatelj Ante Evetovića Miroljuba, posjeduju pomno uređenu obiteljsku arhivu u kojoj se nalazi pregršt podataka o Miroljubu.

luju podacima o Anti Evetoviću Miroljubu, pastoralnom djelatniku⁴, pjesniku⁵ i preporoditelju⁶, i golema je šteta što se povjesničari i povjesničari književnosti ne koriste tom golemom građom⁷. Sigurno bi se njezinim istraživanjem razjasnile veze Ante Evetovića Miroljuba s bunjevačkim preporoditeljima i ostalim javnim djelatnicima Slavonije, Srijema, Baranje i Banske Hrvatske te ostalih zemalja naseljenih Hrvatima. Miroljubovi su stihovi bili lako dostupni – danas ih je gotovo nemoguće pronaći. Publicirao ih je u kalendarima, ljetopisima, novinama i godišnjacima, koji imaju ograničen rok trajanja i prigodničarski karakter, no

⁴ *Conspectus et schematismus episcopatus Quinqueecclesia*, Quinqueecclesia (Pečuh) od 1900. do 1917.

⁵ V. Brešić, *Slavonska književnost i novi regionalizam. Prilog hrvatskoj književnoj topografiji*, Umjetnost riječi br. 4, Zagreb, 2003. (Brešić možda nije iznio do sada nepoznate podatke, ali je upozorio, za razliku od S. Marijanovića, H. Sablić-Tomić i G. Rema, na metodološke propuste u dosadašnjim istraživanjima slavonske književnosti, prezentirao zanimljiva gledišta o regionalnim književnostima te naveo relevantnu literaturu koju preporučujem kao prolegomenu za svaka buduća istraživanja djela Ante Evetovića Miroljuba.).

⁶ Nažalost, o Miroljubu preporoditelju ne postoji monografija, studija pa ni relevantni znanstveni ili stručni članak.

⁷ Osim navedenih arhiva, potrebno je istražiti ostavštinu, osobito korespondenciju i dnevničke zapise Miroljubovih studenata i prijatelja. Među svećenicima Pečuške biskupije, osobito svećenicima Hrvatima, živo je sjećanje na djelo Ante Evetovića Miroljuba, a u arhivu Pečuške biskupije te, još više, u arhivu Kaločke nadbiskupije, postoje još neobjavljeni dokumenti koji bi bolje osvijetlili život i djelo Ante Evetovića Miroljuba.

ciljanu populaciju.⁸ Pjesme koje su objavljene u zbirka samo su dio Miroljubova opusa, a i te je zbirke teško naći u slavonskim, srijemskim, baranjskim i bačkim knjižnicama. Istraživanje arhivske građe i hemerotečnih fondova o Anti Evetoviću Miroljubu, osobito Muzeja Slavonije u Osijeku, objasnilo bi širenje hrvatskoga preporodnog duha na bačke Bunjevce te na Šokce u Bačkoj, Baranji, Srijemu i Slavoniji.

POGLED U LITERATURU

Poslovična hrvatska površnost, selektivnost u pamćenju te snažna agrarocentričnost u istraživanju nacionalno-integracijskog procesa stvorila je privid postojanja središnjega procesa u rombu Karlovac, Zagreb, Koprivnica, Varaždin te niz perifernih, dakle, marginalnih hrvatskih preporodnih otočića. Ti su otočić zapravo odsjaj, uči nas hrvatska historiografija, zbivanja u Zagrebu i okolici i nerijetko ih u rubnim dijelovima Hrvatske dirigiraju snažni pojedinci (Strossmayer, Mažuranić ili pravaši). Hrvatski nacionalno-integracijski proces u Dalmaciji i

Istri pokušava se uklopiti, nastavljamo, u shemu Gajeva procesa. Dakle, hrvatski nacionalno-integracijski proces ne promatra se cjelovito, niti se istim aršinom vrednuju događanja u okolici Zagreba te na tzv. hrvatskim rubnim područjima. Dovoljno je pogledati monografije i znanstvene tekstove u kojima se obrađuje nastanak hrvatske nacije, dakle one od druge polovice 18. stoljeća do prvih desetljeća 20. stoljeća - u "nešto dužem 19. stoljeću", i vidjet ćemo da su u moru prepisivačke literature neznatna čestica autori koji holistički istražuju hrvatski nacionalno-integracijski proces na cijelom hrvatskom nacionalnom području. Stanje u hrvatskim udžbenicima povijesti i hrvatskoga jezika još je gore - učenicima se nacionalno-integracijski proces predstavlja romantičarski, pojednostavnjeno rečeno, naivno i najčešće netočno. Još nešto. Autori udžbenika te znanstvenih i stručnih studija u kojima se iznose događaji i procesi za vrijeme hrvatskoga nacionalno-integracijskog procesa (ili hrvatskih nacionalno-integracijskih procesa), taj proces (ili te procese) svode u međe današnje Republike Hrvatske - umjesto kroatocentričnosti postali smo kroaciocentrični. Prema dosezima hrvatske znanosti proizlazi da krajem 18. stoljeća te u većem dijelu 19. stoljeća u Bačkoj, Baranji, Boki, Bosni, Gradišću, Hercegovini i Rumunjskoj (te u Slavoniji i Srijemu) nije bilo osjećaja pripadnosti hrvatskome narodu ni želje da se živi u zajednici u kojoj Hrvati društvenim običajima određuju pravila i zakonima štite nacionalne interese, odnosno da se hrvatska nacionalna svijest u tim područjima u Hrvata pojavljuje (sa zakašnjenjem) kao teorija odraza zbivanja oko Gajevih novina.

⁸ Miroljub je pokazao umijeće slaganja stihoa prigodom srebrnoga pira grofa Rudolfa Normanna i njegove supruge grofice Julijane. Miroljub je pisao i o Nikoli Andriću (*Mome kritičaru*, Narodna obrana, 1908.), Josipu Jurju Strossmayeru (*Na grobu hrvatskog mecene*, Narodna obrana, 1906.), Jesi Kulundžiću (*U spomen vlč. o. Jessi Kulundžiću*, Neven, 1903.) i još nekim javnim djelatnicima. Iz tih bi se pjesama, a još više iz nacrti tih pjesama (radnih verzija) dao pročitati njihov suodnos i rekonstruirati Miroljubovo mišljenje o djelu pojedinih suvremenika. Dakako, tu svakako treba ubrojiti pjesme posvećene Ivanu Antunoviću i još nekim znamenitim Bunjevcima, Šokcima i stanovnicima Valpovštine.

Dakako, takva literatura zaobilazi djelatnost Ante Evetovića Miroljuba. Drugim riječima, na široj, nacionalnoj razini, djelatnost Ante Evetovića Miroljuba je prešućena.⁹

Ulogu Miroljuba u hrvatskom preporodu Bunjevaca povjesničari često naglašavaju, no malo kad je objašnjavaju ili to nikad ne čine, bilo da pišu studije ili kraće crtice, znanstvene ili feljtonističke.¹⁰ Život i djelo Ante Evetovića Miroljuba nisu bili u središtu njihove pozornosti pa su autorima promaknuli mnogi detalji iz Miroljubova života – i najbolje tekstove možemo svrstati samo u prilog doksografiji Ante Evetovića Miroljuba. Valja istaknuti djelo Stjepana Vilina, koje bi ostalo u rukopisu da ga nakon autorove smrti obitelj nije dala na uvid Marinu Mandiću, koji je njegov tekst dopunio i priredio za izdavanje.¹¹

Ponovimo, pogled u privatne arhive, arhive rimokatoličkih župa na Valpovštini te, osobito, u arhive Muzeja Valpovštine

popunit će nedostatke u rekonstrukciji Miroljubova svjetonazora i djelovanja te objasniti širenje preporodnoga duha među Bunjevcima i Šokcima.

MJESTO RADNJE

Kraj 19. stoljeća i prva desetljeća 20. stoljeća vrijeme su zrelog Miroljuba, katoličkog svećenika, bunjevačkoga (i šokačkog) preporoditelja. U tom razdoblju Ante Evetović Miroljub zaokružio je svoj pjesnički opus, tiskao djela kojima je snažno utjecao na afirmaciju hrvatske nacionalne ideje među Bunjevcima i Šokcima te obavljao pastoral na Valpovštini.

VRIJEME RADNJE

Tranzicija iz feudalizma u kapitalizam potrajala je dulje od pola stoljeća. Ostaci feudalnih odnosa uvelike su se osjetili kada je na Valpovštinu stigao Ante Evetović Miroljub. Seljaci su bili opterećeni otkupom zemlje, koju su dobili u vlasništvo. Mnogi se nisu snašli u tržišnim odnosima, a sigurnost seljačkih kućnih zadruga postala je prošlost. Malobrojni su našli posla u tvrtkama i državnoj upravi, neki su odselili u Novi svijet, a neki se odali alkoholu i raskučili imanje. Na Valpovštinu su pristizati Židovi i bački Nijemci te Nijemci iz Požeštine, i za male novce kupovali zemlju i kuće u najboljim dijelovima sela. Donijeli su nove ideje, navike, načine obrade zemlje i uzgoja životinja, prigratovanje namirnica i u tom “zakašnjelom” prosvjetiteljstvu (i kratkom tečaju kapitalizma) postali imućni sloj. Veći priljev stanovništva podudara se s početkom rada poduzeća za preradu drveta obitelji Gutmann i s osnivanjem prvoga koncer-

⁹ Vidjeti bilješku 5 i usp. Z. Samaržija, *Priča o Hrvatima*, feljton Hrvatske riječi, Subotica, 2006.

¹⁰ Pogledati djela Ivana Antunovića (*Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih*, Beč, 1882.), Petra Pekića (*Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930.), Ante Sekulića (*Književnost bačkih Hrvata*, Zagreb, 1970.), Geze Kikića (*Antologija poezije bunjevačkih Hrvata*, Zagreb, 1971.), Franje Hoška (*Marijan Jajić – obnovitelj među preporoditeljima*, Zagreb, 1996.), a u novije vrijeme, služeći se suvremenim povjesničarskim metodama, pišu Živko Mandić, Dinko Šokčević, Tomislav Žigmanov, Krešimir Bušić i Robert Skenderović.

¹¹ M. Mandić, *Ante Evetović Miroljub. Sabrane pjesme*, Budimpešta, 2001.

na u Slavoniji te industrijskoga grada Belišća.¹²

NACIONALNI CRVULJCI

Šokaca i Bunjevaca u Gajevu pokretu nije bilo, Slavonaca samo nekoliko. Najekspoziraniji je bio Požežanin Vjekoslav Babukić. To ne znači da se i u prvoj polovici 19. stoljeća hrvatski duh nije širio Slavonijom, Srijemom, Bačkom i Baranjom.

Razumljiva je pojava paralelnih nacionalnointegracijskih procesa, koji su u Slavoniji, Srijemu, Bačkoj i Baranji bili snažniji od Gajeva pokreta. U slavonskim i srijemskim gradovima bilo je malo Hrvata, obrazovanih Hrvata još manje, niži (pa onda i manje obrazovani) kler bio je zatečen snažnim antiliberalnim stajalištima višega klera, a razvijene se mađarsko i njemačko građanstvo s pojavom mađarskoga i njemačkoga nacionalnoga pokreta, naravno, priklonilo njima. No premda su dezintegracijski procesi bili snažni, hrvatski se nacionalni duh, osobito u drugoj polovici 19. stoljeća, za što je svakako najzaslužniji Josip Juraj Strossmayer (koji je po majci Bunjevac), brzo proširio Podunavljem. Hrvatski jezični kolorit u Podunavlju obilježen je snažnim suprotnostima. Dijalekti kojima se služe Bunjevci i dijalekti kojima se služe Šokci razlikuju se od sela do sela. Slabe komunikacije, slaba povezanost s većim središtima, oskudna obrazovanost većine Hrvata i njihov život na selu, opterećen teškim radom i

otplaćivanjem zaostalih kmetskih obveza, upravna razmrmljenost u državnome i crkvenom smislu (donjomiholjački i valpovački dekanat nisu bili u sastavu Đakovačke i Srijemske biskupije, na čijem se čelu nalazio Strossmayer, već su do 1921. godine ostali u sastavu Pečuške biskupije) sjajno je pogodovao širenju (slavenskih i neslavenskih) nacionalnointegracijskih procesa u drugoj polovici 19. stoljeća i prvim godinama 20. stoljeća. Zajedničko im je da svaki na svoj način žele pridobiti Bunjevce i Šokce. Srbi iz svojih razloga, Mađari iz svojih, a plemići stvaraju novu ideologiju, slavonsstvo, kojim nastoje istisnuti hrvatstvo i restaurirati feudalizam. Kao i svaki hrvatski nacionalnointegracijski proces, i taj su pokrenuli svećenici: Strossmayer, Budanović¹³ i Miroljub. Nepobitan je utjecaj Strossmayera na Miroljuba, no ulogu preporoditelja, tj. onoga tko završava narodni preporod na Valpovštini, nije odigrao Strossmayer već Miroljub. Teško je dokazati jesu li se Strossmayer, Budanović i Miroljub susretali, no nepobitno je da su utjecali jedan na drugoga te da su djelovali prema istom cilju – širenju hrvatske nacionalne svijesti na Bunjevce i Šokce.

DJETINJSTVO

Nije naodmet ponoviti da je Ante Evtović Miroljub rođen 12. lipnja 1862. go-

¹² D. Grgić, *Nijemci na Valpovštini* (rukopis). (Najljepše zahvaljujem mr. sc. Darku Grgiću što mi je omogućio uvid u građu i rukopis monografije.)

¹³ Lajčo Budanović, subotički biskup, slabo je poznat široj hrvatskoj javnosti baš zbog navedenih razloga – hrvatske površnosti i pogrešne interpretacije hrvatskoga (ili hrvatskih) nacionalnointegracijskih procesa. Stoga preporučujem pogledati *Zbornik radova o Lajči Budanoviću*, Subotica, 2004., koji je uredio nedavno preminuli Josip Temunović.

dine u Bačkom Aljmašu. Odrastao je uz pučke predaje, priče i bunjevačke bajke. Kačićev *Razgovor ugodni naroda slovin-skog* duboko se ucijepio u mladog Miroljuba. Mati, Imerka, bliska rođakinja nadbiskupa Antunovića, usadila je Miroljubu nježnost i strast prema narodnoj umjetnosti, osobito prema pripovijetkama. Brat Ivan dvije je godine stariji od Miroljuba, bio je svećenik, pjesnik, pisac i političar. Pisao je o povijesti Bunjevaca, i na mađarskome i na hrvatskom jeziku. Bio je zastupnik u mađarskom parlamentu te, u ime Bunjevačko-šokačke stranke, zastupnik Somborskoga okruga u Skupštini monarhističke Jugoslavije. Sestra Katica nije se udavala i desetljećima je vodila domaćinstvo u župama u kojima je Miroljub obavljao pastoral.

PRIJE VALPOVŠTINE

Osnovnu školu završio je na hrvatskome jeziku, učeći iz udžbenika tiskanih u Zagrebu. Međutim, školovanje nije odmah nastavio, ali razlozi nisu poznati. Kao stipendist Ivana Antunovića, Franjo Evetović, kasniji Ante Evetović Miroljub, krenuo je 1876. godine u isusovačku klasičnu gimnaziju u Kaloči. U Kaloči ga je dočekaio Ivan, stariji brat. Stanovali su kod nadbiskupa, koji se očinski brinuo o njima. Učio je njemački, grčki, latinski i mađarski (francuski je naučio za vrijeme kapelanske službe), no ne i hrvatski, a te i ostale predmete (povijest, zemljopis, prirodopis, matematiku, fiziku, crtanje, nacrtanu geometriju, tjelesni i krasopis) predavali su mu profesori Mađari. Nacionalnu je ravnotežu stvarao rođak Ivan Antunović. Privatna Antunovićeva knjižnica, koja i danas

leži neistražena u kaločkom nadbiskupijskom arhivu premda se u njoj nalazi nekoliko stotina knjiga na hrvatskome jeziku tiskanih u 17. i 18. stoljeću, bila je krcata djelima starijih hrvatskih pisaca i pjesnika, a Antunović ju je redovito dopunjavao knjigama suvremenika i djelima sudionika ilirskoga pokreta.¹⁴ Miroljub je u Kaloči čitao Vrazova, Mažuranićeva i Preradovićeva djela te se naslađivao Šenoinim tekstovima. Nadbiskup Antunović redovito je dobivao glasila iz Hrvatske. U tom je domu Miroljub svakodnevno čitao *Obzor* i *Vienac*, kao i druge časopise, te ih donosio gimnazijskim kolegama stvarajući oko sebe neformalni kružok Hrvata.

FRANJEVAČKI OPTIKUM

Stupivši u franjevački red, dobio je novo ime, Ante. Novicijat je proveo u Beču, gdje se sreo s nekoliko Hrvata, koji su se oduševili njegovim retoričkim sposobnošću i koji su učvrstili Miroljubove nacionalne osjećaje. Počeo je pisati stihove na hrvatskome jeziku, a živeći u Beču, usavršavao je znanje njemačkog jezika. Studirao je u Vukovaru, Fedvaru i Baji. Godine 1886. zaređen je za svećenika, a mladu misu služio je u rodnome Bačkom Aljmašu.

Tek zaređeni svećenik, s franjevačkim imenom Ante, došao je u Fedvar da bi

¹⁴ Napominjem da su neke knjige na hrvatskome jeziku, koje su postale dio Antunovićeve knjižnice, u Kaloči još od kraja 17. stoljeća i čitali su ih franjevci provincije Bosne srebrenne – ako je suditi po imenima i prezimenima franjevaca koji su u Bačkoj obavljali pastoral, u Bačkoj gotovo i nije bilo Mađara, a drugi dio knjiga na hrvatskome jeziku u Kaloču su donijela dva nadbiskupa Hrvata, Patačići.

na tamošnjem učilištu bio lektor filozofije, što je jamčilo napredovanje unutar hijerarhije franjevačkoga reda. I odista, nakon dvije godine Ante Evetović postaje u Baji profesor crkvenoga prava i crkvene povijesti (1888.).

OD GWARDIJANA DO KAPELANA

Godine 1897., nakon jedanaest godina profesure, Ante Evetović je u svojoj 35. godini imenovan za gvardijana franjevačkoga samostana u Baji. No već 1899. godine Miroljub je skinuo franjevački habit i postao dijecezanski svećenik Pečuške biskupije – s pravom se postavlja pitanje zašto je Ante Evetović prešao iz Bačke u Pečušku biskupiju.

Pečuška biskupija dobila je u Anti Evetoviću Miroljubugotovogasvećenika, poliglota, pjesnika i intelektualca.

Dio kapelanske službe Evetović je obavio u Donjem Miholjcu i Valpovu (1900.). Kao kapelan Miroljub se zbližio s grofovima Normann te postao odgojitelj njihove djece. Prijateljstvo s Normannima potrajat će do kraja Miroljubova života.

Na Valpovštini je posljednjih dana 19. stoljeća i prvih godina 20. stoljeća djelovalo nekoliko istaknutih svećenika, gospodarstvenika te kulturnih i javnih djelatnika: Đuro Ulaković, svećenik, bio je član Skupštine Virovitičke županije i član Uprave Zadruga za regulaciju Karašice i Vučice; Josip Kuzmić, o čijim se karizmatičkim moćima i sposobnostima liječenja molitvama i danas priča; Franjo Kreutzer, politehnički inženjer koji je vodio regulaciju Vuke, Vučice i Karašice te utemeljio mrežu kišomjernih stanica te njegov nasljednik Stjepan Bella, koji je utemeljitelj studija geode-

zije pri Sveučilištu u Zagrebu (Bella je bio ministar u vladi Nezavisne Države Slovačke te, premda je sudjelovao u radu marionetske države pod dominacijom nacističke Njemačke, Bella je u obnovljenoj Čehoslovačkoj bio ministar industrije i potpredsjednik Vlade); Adolf Danhelowsky, dugogodišnji upravitelj Valpovačkoga vlastelinstva i pisac opsežne monografije *Valpo und Dolnji Miholjac*; Krešimir Mifka, šumar i bliski Miroljubov prijatelj. Prvih desetljeća 20. stoljeća stasali su na Valpovštini Adolf Klotz, poznatiji pod pseudonimom Bratoljub Klaić, Josip Hamm, slavist svjetskoga glasa, Viktor Sonnenfeld, novinar i prevoditelj filozofske literature (osobito djela Imannuela Kanta) s njemačkoga jezika, kao i mnogi drugi eruditi u čiju je duhovnu svijest barem komadić svoje osobnosti ugradio i Ante Evetović Miroljub.

ŽUPNIKOVANJE

Prva Miroljubova župa jesu Veliškovci. Miroljub je iste godine nastavio gradnju velebne crkve (1901.), koja je iduće godine završena i posvećena. Tek da se spomene, projekt crkve napravio je arhitekt Vancaš, koji je poznat po gradnji mnogih javnih zgrada i palača u Sarajevu. U Veliškovce i okolna mjesta tih su se godina naseljavali bački Nijemci, većinom iz Apatina i okolnih mjesta, jer su oranice, koje su zapravo bile krčevine pune panjeva, bile nekoliko puta jeftinije nego oranice u Bačkoj. Za iste se novce mogla kupiti tri, pa i četiri puta veća oranična površina te kuća s okućnicom u najboljim dijelovima sela. Doseljeni bački Nijemci donijeli su na Valpovštinu drugačije alatke i poljoprivredne stroje-

ve, novo sjeme i nov način obrade tla, osobito gnojenje, te, što je još važnije, drugačije svjetonazore, koji su Miroljubu, zbog odrastanja u Bačkoj, bili bliži nego Šokcima na Valpovštini.

HARKANOVCI

Godine 1904., nakon nagle smrti harkanovačkoga župnika i uglednoga javnog djelatnika Đure Ulakovića, Ante Evetovića Miroljub dobio je službu u župi Harkanovci. U njoj je ostao do 1912. godine, kada je, prema običaju na Valpovštini, harkanovački župnik prelazio na službu u Valpovo. Među Harkanovčanima, koji su krotka i ponizna srca, Miroljub se osjećao odlično i nije čudno što je tu ispjevao svoje najljepše stihove. U Harkanovcima je ispisao predivne eseje, priče i epove, koje je objavio u mnogim novinama, prigodničarskim tiskovinama te u kalendarima. U Harkanovcima je uredio svoju zbirku pjesama *Sretni i nujni časi*, čije je izdavanje financirao grof Normann (1909.). U arhivu župe Harkanovci, ali i u privatnim zbirkama Harkanovčana, čuvaju se mnogi Miroljubovi rukopisi.

U Harkanovcima je prijateljevao s Krešimirom Mifkom, inženjerom i upraviteljem šumarije, te s Ivanom pl. Rozgonjijem, upraviteljem šumarije u Koški. Pokrenuo je rad nekoliko gospodarskih udruga, Dobrovoljnoga vatrogasnog društva te Sokolskoga društva u Harkanovcima, vjerojatno najstarijega sokolskoga društva u nekom hrvatskom selu. Učlanio je župu u Društvo svetoga Jeronima i kupio za župu mnoštvo knjiga, koje je rado posuđivao župljanima, s kojima je često razgovarao o pročitanim knjigama. Bio je sjajan govornik, pobožan

i nježan, veliki rodoljub. Sjećaju se njegovi župljani priča svojih roditelja o prečasnom Miroljubu – Bunjevcu, kako su ga od milja zvali.

Miroljub je mnogo putovao. Godine 1906. bio je sa sestrom u Rimu, gdje je nastojao posjetiti sve važnije institucije Hrvata. U Harkanovcima je primao mnoge posjetitelje, koji su o njegovu domu, osobito o uređenom cvjetnjaku, pisali s mnogo pohvala. Godine 1909. uz njegovu je potporu, a dijelom i inicijativu (ideja se, navodno, rodila u župnikovu voćnjaku u Harkanovcima), u Osijeku osnovan Klub hrvatskih književnika i umjetnika.

Osim pastoralnoga rada i pisanja pjesama, Miroljub je bio vrlo aktivan u radu valpovačke Čitaonice i knjižnice; inicirao je mnoge priredbe na kojima su se recitirale pjesme brojnih hrvatskih pjesnika, pa i njegove. Prosvjetno-kulturna djelatnost Ante Evetovića Miroljuba u Valpovu, na Valpovštini i u Slavoniji uopće još nije istražena, pa se još ne može jasno razaznati njegova uloga u širenju hrvatske nacionalne ideje među Šokcima i ostalim stanovnicima Slavonije.

NAKON SMRTI

Miroljub je, znamo, počeo rano poboljevati od urogenitalnih bolesti, koje su mu stvarale mnoge teškoće. Liječio se u Valpovačkim toplicama i kod lokalnih liječnika i ljekarnika, no možda bi produljio život ili si barem olakšao patnje da je prije krenuo na liječenje u Budimpeštu. Ukratko, preminuo je 24. veljače 1921. godine u Valpovu, u 59. godini. Pokopan je u Valpovu.

Miroljubove su pjesme i proze nastavile izlaziti i nakon njegove smrti. To je sigu-

ran znak da “nemamo nadzor” nad njegovim pjesmama. Jamačno fragmetarno još postoje neobjavljene Miroljubove pjesme, a možda i neka veća i zahtjevnija pjesnička ili prozna djela.

NAKON SMRTI (II.)

Mrtvom Miroljubu posvećeno je još više pjesama.

Čelnici hrvatskih kulturnih institucija, zatečeni preranim odlaskom bunjevačkog pjesnika koji je imao joj štošta reći i opjevati, nastojali su dostojno obilježiti njegovu pjesničku topografiju. Lijep je običaj postavljanja spomen-ploča, objavljivanja spomen-knjiga, kipova i poprsja. Desetak godina nakon smrti u Subotici je, zaslugom gradskih vlasti Subotice, postavljeno poprsje Ante Evetovića Miroljuba. Godine 1941. mađarske su okupacijske vlasti uklonile poprsje Ante Evetovića Miroljuba. Od 1941. do nedavno bista je stajala u depoima Gradskoga muzeja Subotice. Odnedavno je pokraj subotičke katedrale, ondje gdje joj je mjesto.

Na župnom domu u Valpovu postavljena je 1931. godine spomen-ploča Anti Evetoviću Miroljubu.

NAKON SMRTI (III.)

Miroljubovo ime nosi nekoliko hrvatskih kulturnih ustanova. Somborsko kulturno-umjetničko društvo nosilo je od 1935. godine do poraća Drugoga svjetskog rata njegovo ime. Tada je bilo uputno promijeniti ime Društvu i nazvati ga počudnijim imenom Vladimira Nazora. Srećom, Ustanova za kulturne djelatnosti u Valpovu nosi njegovo ime a također i novine nose Miroljubovo ime.

-
- Tekst objavljen u: Valpovački godišnjak, br. 12. (2007.), str. 67-81

MIROLJUB IN THE VALPOVO REGION

Through the analysis of material kept at the Valpovo Regional Museum and in private archives, as well as the archives of Roman Catholic parishes in the broader region we need to establish links between Anto Evetović Miroljub with Bunjevci revivalists and other public figures in Slavonia and Srijem, Banat Croatia and other lands where Croats have settled, especially Baranja and Bačka. The study of archival material and press clipping holdings about Anto Evetović Miroljub would reveal the way in which the Croatian revival spirit spread to Bunjevci in Bačka, Šokci in Bačka, Baranja, Srijem and Slavonia.